

PAPER DETAILS

TITLE: Kibris'in Stratejik Önem (I. Haçlı Sefer Esnasında Dogu Akdeniz Liman Kentlerle Olan İlişkileri)

AUTHORS: Mehmet ÖZMENLİ

PAGES: 17-31

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/269680>

Kıbrıs'ın Stratejik Önemi (I. Haçlı Seferi Esnasında Doğu Akdeniz Liman Kentleri ile Olan İlişkileri)

Received/Geliş: 10/08/2016
Accepted/Kabul: 30/08/2016

Mehmet ÖZMENLİ*

Öz

Doğu Akdeniz'in stratejik bir noktasında bulunan Kıbrıs, tarih boyunca pek çok medeniyete ve topluma ev sahipliği yapmış ve her alanda önemini hiçbir zaman kaybetmemiştir.

Akdeniz'in ortasında çağlar boyunca Mısırlılardan çeşitli Arap kavimlerine, Selçukludan Türk Beyliklerine, Arslan Yürekli Richard'dan Luzignan Tapınak Şövalyelerine, Bizans'tan Osmanlı'ya kadar pek çok medeniyetin, millî etin ve kavmin saldırılarına maruz kalmış Kıbrıs adası, aynı şekilde tarihin her devresinde göçler ve sorunlar adası olarak anılmıştır.

Doğu Akdeniz'de var olmanın özeti olan Kıbrıs, stratejik olarak önemli liman kentleri olan Lazkiye, Antakya ve Tarsus yerleşim yerlerinin elden ele dolaşmasında mutlak surette katkı sağlamıştır. Bazen askeri üs olarak, bazen de lojistik destek merkezi konumunda ve en önemlisi de zorda kalanların sığınağı olmuştur.

İslâm orduları, Hz. Osman döneminde Suriye bölgesi komutanı Muaviye'nin başlattığı denizlere de hâkim olma siyasetinin bir göstergesi olarak Kıbrıs adasına MS 648-649 tarihinde çıkarma yapmıştır. Bu tarihten itibaren Doğu-Batı (İslâm-Hristiyan) çatışmasının önemli merkezi konumunda olmuştur.

XI. yüzyılın sonlarında batının doğuya egemen olma arzusuyla başlattıkları haçlı seferleri ki özellikle I. Haçlı seferi öncesi ve sonrasında Doğu Akdeniz'in yukarıda saydığımız kentlerinin sık el değiştirmeleri ile ilgili değerlendirmelerde bulunulmuştur. Ayrıca bu kentlerin Kıbrıs adası ile ilişkilerinden bahsedilmiştir. Ana kaynak ve çağdaş kaynaklar taranmak suretiyle çalışma yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Haçlı Seferleri, Kıbrıs, Doğu Akdeniz, Lojistik, Türk Devletleri

*Yrd. Doç. Dr. Giresun Üniversitesi, Sosyal Bilimler ve Türkçe Eğitimi Bölümü, mehmetozmenli@hotmail.com

Strategic Importance Of Cyprus (Relations With Eastern Mediterranean Port Cities During The First Crusade)

Abstract

Located at a strategic point in the eastern Mediterranean, Cyprus has been home many civilizations and societies throughout history and has never lost its importance in every field.

Having sustained the attacks of many civilizations, nations, and tribes from Egyptians to various Arab tribes, from Seljuks to Turkish principalities, from Crusaders and Byzantine to Ottomans in the middle of the Mediterranean, the isle of Cyprus have been referred to as the Isle of immigration and problems throughout the ages of history.

Being the summary of existence in the eastern Mediterranean, Cyprus has undoubtedly contributed to the strategically important port cities of Latakia, Antioch and Tarsus settlements travel from hand to hand. It has sometimes been used as a military base, and sometimes as a logistic support center, and most importantly has been the refuge of those who run into difficulties.

Islamic armies, during the reign of Hz. Osman, have landed on the island of Cyprus on AD 648-649 as an indicator of naval domination policy initiated by the Syrian commander Muaviye. From this date, it has been a major center of the East-West (Muslim-Christian) conflict.

Assessments have been made regarding the cities mentioned above of East-Mediterranean frequently changing hands after the Crusades that began with the desire of the West to dominate the east, at the end of the XI. Century, especially before and after the 1st Crusade. Moreover, the relationships of these cities with the island of Cyprus have been mentioned. A study has been performed through scanning primary sources and contemporary sources.

Keywords: Crusades, Cyprus, Eastern Mediterranean, Logistics, Turkish States

Giriş

IX. yüzyıldan itibaren Karolenj Hanedanlığının yıkılışı ile Avrupa; otorite bir gücün olmayışı nedeniyle siyasi, sosyal ve ekonomik çalkantılarla boğuşan bir coğrafya haline geldi. X. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bu çalkantıların sonucu Avrupalı hanedanlıklar arasında birçok savaş yaşanmıştır. Bu savaşların bu coğrafya da meydana getirdiği tahribatın en önemlisi toprakların işlenmemesi, sıcak ve kurak bir iklimin hüküm sürmesi nedeniyle kıtlık yaşanmaya başlamıştır. Ekonomik buhran, kıtlık birçok salgın hastalıklar Avrupa'da yeni arayışları gereksinim haline getirmiştir. Doğudan gelen seyyahların anlattıkları ve yazdıkları ile ilgi alanları bu bölge üzerine olmaya başlamıştır. Halkın isteklerini artırmak amacıyla din olgusu kullanılarak Haçlı zihniyeti meydana getirilmiştir. Din adamlarının söylemleri ile coşan kitleler Doğu ülkelerine sefer yapılmasına destek vermişlerdir. XI. yüzyıl sonu ve XII. yüzyıl başlarında Türk-İslâm dünyası, Haçlı seferleri adı verilen bir istila hareketi ile karşı karşıya kalmıştır. Haçlılar İslâm topraklarına istila için sekiz sefer düzenlemişlerdir. Haçlıların bu kadar çok sefer düzenlemelerinin önemli gerekçelerinden biri, kendi aralarında mücadele etmeleri ve aralarındaki çıkar çatışmaları olmuştur. Diğer gerekçelerden biri de Türk coğrafyasında XI. yüzyılda egemen unsur olan Büyük Selçuklu Devleti'nin en önemli lideri olan Melikşah'ın öldürülmesi ve sonrasında ortaya çıkan iktidar mücadeleleridir. Müslüman Türkler arasındaki bu mücadeleler, Haçlıların Türk ve İslâm topraklarına saldırılarına ve ele geçirmelerine uygun zemin hazırlamıştır. Büyük Selçuklu şehzadelerinden Muhammed Tapar, Berkjaruk ve Suriye Selçuklu Meliki Tutuş arasındaki mücadele (Usta, Artuklular 2002, 471) İslâm coğrafyasının bu felaketine zemin oluşturmuştur.

Bu siyasi ortamda, Anadolu'da Tarsus, Antakya, Urfa, Suriye'de Lazkiye, Halep, Dımaşk, Trablusşam, Akdeniz'de ise Kıbrıs doğrudan etkilenmiştir. Kıbrıs adası ile en çok ilişkili olan yerler Antakya ve Lazkiye çalışmamızda ön plana çıkan iskân merkezleridir.

Coğrafi ve Stratejik Açıdan Kıbrıs

Doğu Akdeniz'in kuzeydoğu köşesinde bulunan ada Türkiye kıyılarından 70 km. kadar açıktadır ve 9251 km² yüzölçümüne sahiptir. Ortaçağın önemli kaynağı olan Hudûd'l-Âlem'de adanın yüzölçümü 350

mil olarak verilmiştir (Minorsky 2008, 12). Kuzey sahillerinden Toros dağlarının rahatlıkla görülebileceği kadar Anadolu yarımadasına yakın bulunan Kıbrıs adası jeolojik yapı bakımından buraya bağlıdır (Gürsoy 2002, 370).

Jeopolitik teorilere göre Kıbrıs'ın durumu, başka coğrafyalara nazaran oldukça farklıdır. Kıbrıs coğrafyası, Kara Hâkimiyet teorisinin belirttiği merkezî bölgenin, aynı zamanda Kenar Kuşak teorisinin önemli gördüğü kenar kuşağın en duyarlı noktalarından birisinde yer almaktadır. Zaten Kıbrıs'ın, jeopolitik teorilerden Kara Hâkimiyet teorisi ile Kenar Kuşak teorisinin kesişme noktası üzerinde bulunması bile bu görüşü teyit etmektedir (Tamcelik 2011, 25).

Böyle stratejik bir konuma sahip olan Kıbrıs hakkında İslâm coğrafyacılarından Mukaddesi, Akdeniz'de üç mamur ve kalabalık adadan birinin Kıbrıs olduğunu yazmıştır (Mukaddesi 2015, 34). İslâm coğrafyacılarının verdiği bilgilere göre adanın jeopolitik, stratejik açıdan önemi yanında, hayat şartlarının oldukça gelişmiş olduğunu ifade etmek gerekir.

İbn Haldun, Mukaddime isimli eserinde, yerküre üzerindeki bölgeleri İslâm coğrafyacıları gibi yedi iklim olarak belirtmektedir. Üç, dört ve beşinci iklim bölgelerini orta iklim bölgesi diye tanımlayıp buraların insanlığın gelişimine en uygun bölgeler olduğunu yazmaktadır. Yerkürenin güneyinden kuzeye doğru iklimleri sıralayan bilgin konumuz olan Doğu Akdeniz'i bu orta iklim bölgesinde telakki etmektedir. Bölgede, beden, renk, ahlâk ve din bakımından mutedil insanların yaşadığını, hatta nübüvvet müessesinin de burada yoğunlaştığından bahsetmektedir (Haldun 1989, I,141-181).

Hudûdü'l-Âlem'in (Minorsky 2008, 12) belirttiği, gümüş, bakır ve yeşil çakmaktaşı gibi madenlerin bulunduğu Kıbrıs, Anadolu (Anamur) kıyılarından 70, Suriye (Lazkiye) kıyılarından 100 km. mesafede, Akdeniz'in en büyük adasıdır ve İbn Haldun'un belirttiği orta iklim kuşağındadır. Kıbrıs adası tarihin her devresinde tek bir kıtasal veya küresel gücün egemenliği altında kalmamış, stratejik pozisyonundadır. Tarih boyunca her türlü saldırıya maruz kalan ancak hiçbir zaman huzur bulamayan Ortadoğu'da hâkim güç olmak isteyen bir ülkenin Akdeniz'de sabit bir üs konumundaki Kıbrıs'ı göz ardı etmesi imkânsızdır.

İslâm dünyası, ekonomik bir güç olabilmek için Akdeniz'de var olma mücadelesi verirken, tarih sahnesine çıktıkları Hicaz'ın, Akdeniz limanlarına bağlanması gerekmektedir. Dünya ile bağlantının Doğu Akdeniz'de bulunan liman kentleri ile gerçekleşeceğini bilmektedirler. Kıbrıs adasının da Doğu Akdeniz limanları ile bağlantısının olması buranın alınması veya kontrol altında tutulmasını Müslümanlar açısından elzem olarak kabul edilmektedir. İslam coğrafyacısı Yakubi, Doğu Akdeniz'in hinterlandı hakkında önemli bilgiler vermektedir (Yakubi 2002, 111 vd.). Verilen bilgiler ışığında İslam dünyası için adanın ne denli önem arz ettiği ortaya çıkmaktadır.

İslâm Dünyası ve Kıbrıs

İslâm dünyasının Kıbrıs ile ilgisi Hz. Muhammed'e (SAV) kadar uzanmaktadır. Birçok kaynak Ümmü Haram olayını nakletmektedir. Hz. Muhammed'in (SAV) denizin ortasına iki kez gaza yapması ile ilgili rüya görmesi, Ümmü Haram'ın (Kandemir 2012, 321-322) o gazveye katılmak arzusu, Peygamberin duası, Halife Osman zamanında Muaviye'nin isteği ile gerçekleşen sefere Ümmü Haram'ın iştirak ettiği, orada bin ekten düşerek öldüğü önemli İslâmî kaynaklarda anlatılmaktadır (Kesir 2000, 303) (İbnü'l-Esir 1989, 103) (Hazm 2004, 46-51) (Buharî tarih yok, 4/34-7/123) (Zehebi tarih yok, 14-15) (Yiğit 2007, 439) (el-Belazûri 2002, 218 vd) (Âbû'l-Farac 1999, 180 vd). Hz. Muhammed'in belki de adanın alınmasını işaret ettiği düşünülmelidir. İstanbul'un alınması İslam dünyası açısından önemli ise Kıbrıs adası bu zafer için önemli ilk adım olacaktır. Tarihi sürece baktığımızda Kıbrıs adası çizgisinden Adalar Denizine (Ege) oradan Marmara'ya ve İstanbul'a ulaşmak mümkün olmaktadır.

Siyasi hedefler koyarak strateji geliştiren İslâm dünyasının en tartışmalı yöneticilerinden biri olan Muaviye döneminde gerçekleştirilen İstanbul kuşatmalarına giderken stratejik önemi olan Kıbrıs adası başta olmak üzere bazı adalarda ele geçirmiştir (MS 669) (Ostrogorsky 1995, 115) Yine Emevi Halifelerinden Abdülmelik zamanında, iç sıkıntılardan dolayı, dış tehdide karşı Bizans ile bir antlaşma imzalanmıştır. Bu antlaşma hükümleri ağır olmasına rağmen imzalanmıştır. Buna göre; Emeviler, yüksek vergi vermenin yanında Kıbrıs, Armenia ve İberia'nın gelirini de Bizans ile paylaşmak durumunda kalmışlardır (MS 688) (Ostrogorsky 1995, 121). Böyle önemli bir adayı kaybetmemek adına taviz verilmiştir. Yine de

İslam Devletindeki iç karışıklıklardan dolayı adadaki İslam hâkimiyetinin zayıflamasına engel olunamamıştır.

Ada, Bizans'ın kontrolünde iken, 691-692 tarihindeki İstanbul kuşatmalarında nüfus açısından büyük sıkıntı yaşayan Erdek (Kyzikos) kentine adadan II. Iustinianos'un emri ile bazı aileler göç ettirildi (Ostrogorsky 1995, 123). Burada dikkati çeken durum Kıbrıs'ın, Emevi - Bizans mücadeleleri esnasında Bizans'ın nüfus hareketliliğine de katkıda bulunduğudur.

VII. yüzyıldan başlamak üzere İslam ordularının Akdeniz hâkimiyeti çalışmaları aralıksız sürmüştür. Kıbrıs adasının yanında Akdeniz'e kıyıları olan kentler alınarak, Sugur kentleri olmuşlardır. Özellikle Abbasiler çağında Tarsus, Antakya, Şam, Adana sürekli el değiştirmek suretiyle Abbasi-Bizans çatışma bölgeleri olmuştur. Bu süreçte Kıbrıs'ta Bizanslılar için üs görevi görmüştür (Gökhan 2013, 212) (Bahadır 2011, 118-120). I. Haçlı Seferi esnasında Doğu Akdeniz kıyılarında bu kentlerin önemi daha da artarken Kıbrıs kilit nokta olmuştur.

Ada sürekli el değiştirmek durumuyla karşı karşıyadır. I. Basileios'un 878 tarihinde kısa süreli işgali, I. Leon'un 906-915 döneminde Kıbrıs üzerinde etkin olma çabaları bu el değiştirme etkinliğinin kanıtlarıdır (Ostrogorsky 1995, 222 dpn:1).

IX. Asır ile ilgili Mukaddesi, ilginç bir rivayet anlatmaktadır. “*Kara ölet adını verdikleri hastalığın insanları yok ettiği bu asırda Kıbrıs'taki Hristiyanlar ölüm oranlarındaki artış nedeniyle adanın Müslümanlara kalacağı endişesiyle ikinci vaktinden yatsıya kadar Müslüman esirleri katletmişlerdir.*” (Mukaddesi 2015, 220 dpn: 314). Müslüman esirler arasında acaba bu veba hastalığı yaygın değil miydi? Bu sorunun cevabı ayrı bir araştırma konusudur. Bizans'a tabi krallığın varlığı açısından önemlidir. Çünkü hastalıktan birçok kralın öldüğü, son kralın burayı terk ettiği, ada aradığı, sonra Trablus'a gittiği ifade edilmektedir.

Kıbrıs, üs olma özelliğinden dolayı hem Bizans için hem de Abbasiler için önemlidir. Bizans ordu komutanı Himerios, Kıbrıs'a çıkarma yapıp burayı üs olarak kullanarak Suriye kıyılarına saldırmış ve Lazkiye'yi almıştır (905) (Ostrogorsky 1995, 240). Abbasilere karşı Hristiyan işbirliğinin belki de ilk adımları olan, Kudüs patrikliğinin Bizans'tan yardım talebi ve İmparator Nikephoros Phokas'ın da buna hemen icabet ettiği görülmüştür.

964'te, önce Çukurova, Anazarba ve Maraş'ı almış, Lazkiye'yi yakıp yıkmış, sonra 966 tarihinde donanmasıyla Kıbrıs adasını tamamen işgal ettiği görülmüştür. X. Yüzyılda bir ara Fatımilerin, Antakya'yı alma girişimleri sonuçsuz kalmıştır (Runcıman 2008, 23-24).

Doğu Akdeniz'de Abbasilerin elindeki kentler kaybedilmeye başladı. Bunun da en önemli sebebi Kıbrıs adasının Bizans'ın kontrolünde olmasıdır. Bizans ve Halep Emiri arasında imzalanan bir antlaşma ile (968-969) Antakya, imparatorluğun kontrolüne girdi (Ostrogorsky 1995, 269). Bizanslılar, ele geçirdikleri kentlerdeki halkı göçe zorlayarak, kendi nüfus ve nüfuzunu oluşturdu.

Adanın bir başka önemli özelliği de, tarih boyunca Anadolu, Suriye, Filistin coğrafyalarında meydana gelen olaylarda sıkıntı duyanların sığınma adası olmuştur. Mesela 1056 tarihinde Fatımi halifesi el-Hâkim'in hışmından çekinen Cambrai (Fransa'da bir kent) Piskoposu Lietbert, Hac görevini yerine getirmek için Müslümanların sınırlarından geçmenin zorluğunu düşünerek, Lazkiye'den çıkmak için izin istemiş, ancak vali izin vermeyince Kıbrıs adasına gitmek zorunda kalmıştır. Hristiyan hacıların Kudüs'e gitme arzuları en zor zamanlar da dahi hiç eksik olmamıştır. Hacı adayları Kudüs'e gitmek istediklerinde güvenli olmayan yollar yerine Kıbrıs adasını kullanarak gitmeyi tercih etmişlerdir (Runcıman 2008, 38). Ortadoğu ile Avrupa'nın kilidi konumunda olan Kıbrıs adası Akdeniz güvenliği anlamında da son derece önemlidir.

Bölgeye din eksenli baktığımızda Kıbrıs'ın ayrı bir değeri ortaya çıkmaktadır. Doğu Akdeniz kentleri, Tek Tanrılı olarak bildiğimiz ya da ilahiyatçıların deyimi ile ilahi dinlerin merkezi konumunda olmuşlardır. Kudüs, Antakya, Tarsus ilahi dinlerin kutsal kabul ettikleri kentlerden birkaçıdır. Bazı araştırmacılar, birçok teologun, Kıbrıs kökenli olduğunu vurgulanmışlardır (Yıldırım 2013, 1). Bu teologların bazıları Marunî'dir. VIII. yüzyıldan itibaren Lübnan'dan Kıbrıs'a göç eden Marunîler, Katolik Haçlılara daha yakın davranmışlardır. Haçlılar da zaten Greklere güvenmediklerinden, Kıbrıs Marunîlerine imtiyazlar vererek taltif etmişlerdir (Yıldırım 2013, 3-4). Haçlıların da, Marunîlerin bu yakınlığından dolayı her anlamda adadan yararlandıkları görülmüştür.

Doğu Akdeniz'de Türk Varlığı

1071 tarihinde Anadolu'nun Türkler tarafından fethedilmesiyle Akdeniz'in doğu kıyılarında bulunan şehirlerin emirleri de Büyük Selçuklu sultanına itaatlerini bildirmişler, Şeyzer, Lazkiye, Farniye ve Kefertab Selçuklu hâkimiyeti altına alınmıştı (Ocak 2002, 197). Ancak Şeyzer kentinin Arap Emiri, Lazkiye'ye saldırarak kenti Türklerin elinden almıştır. Bu olay, bölgede kalıcı olmanın çokta kolay olmadığının kanıtı olmuştur.

Akdeniz'e açılmanın ve orada varlık oluşturma'nın idrakinde olduğunu düşünülen Kutalmış oğlu Süleyman, Maraş Valisi Ermeni asıllı Philaretos'un kontrolündeki Antakya'yı ve Çukurova'daki bazı kentleri 1085'te ele geçirmiştir (Runcıman 2008, 58). Süleyman Şah ölünce, Antakya, Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın kontrolüne geçmiş ve vali olarak Yağısıyan atanmıştır. Hristiyan halka haçlı seferine kadar hoşgörülü davranmıştır. Ancak, Hristiyan halkın haçlılar ile işbirliği yaptıkları duyulunca bu hoşgörü ortadan kalkmış ve Patrik Ioannes Oksites hapsedilmiş, hatta sürülmüştür (Runcıman 2008, 164-165-196).

Haçlı seferlerinin başlamasından önceki bu süreci Aksarayî, Süleyman Şah cephesinden değerlendirerek anlatmıştır. Melikşah, Tutuş ve Süleyman Şah ve onlara bağlı emirliklerin nasıl birbirleri ile mücadele ettiklerinden bahsetmiştir. Yani Süleyman Şah'ın yalnızlaştırdığından bahsetmiştir (Aksarayî 2000, 15). Otorite boşluğu, sadece Türkleri zafiyete uğratmamış, bölgede yaşayan bütün unsurların yaşama şartları zorlaşınca Kudüs dâhil bazı kentlerdeki din adamları Kıbrıs'a gitmek durumunda kalmışlardır (Runcıman 2008, 61). Yani bölgenin bütün unsurlarının olumsuz etkilendiği görülmüştür. Sürgün edilenler ya da kaçanların sığınağı yine Akdeniz'in bu stratejik adası olmuştur. Ayrıca Doğu Akdeniz kentlerinde yaşayan halkında tutumunu belirlemiştir. Yani bazıları baskıya maruz kalınca saf belirleme telaşına düşmüşlerdir. Bazıları da zemini ve zamanı değerlendirme adına kent devletleri olma arzularına kapılmışlardır. Siyasi, ekonomik, dini, ve askeri hareketliliğe, hem de birbirleri ile ilintili olarak neden olmuştur.

I. Haçlı Seferi ve Kıbrıs

Avrupa ve Ön Asya'da siyasi, ekonomik, dini ve askeri hareketlilik bu coğrafyanın tarihte yaşayabildiği felaketlere yenisini eklemiştir.

Bu felaketin bir nedeni olarak görülen; *“Haçlı Seferleri ortaçağda, Avrupalıların Akdeniz ticaretinden, dolayısıyla merkezî dünya ticaretinden daha çok pay elde etmek için Akdeniz ticaret yollarını Avrupalılara kapayan İslam devletlerini yararak, Doğu Akdeniz ticaret kavşakları ve limanları aracılığıyla ipek ve baharat ticareti yollarını ele geçirdikleri askerî harekâtın adıdır. İpek ve baharat yollarının Akdeniz adalarındaki en önemli üssü konumunda da Kıbrıs adası gelmektedir”* (Kırpık 2012, 173).

Ayrıca, Büyük Selçuklu Devleti 1092'de Sultan Melikşah'ın ölümü sonrası taht kavgaları nedeni ile güç kaybetmiştir. Bu da Haçlı seferleri için doğal ortam hazırlamıştır (Ekinci 2006, 71) Bizans İmparatoru Aleksios, 1086'da Süleyman Şah'ın, 1092'de Melikşah'ın ölümleri ile Türk dünyasında meydana gelen kargaşadan yararlanmak amacıyla Anadolu'yu geri almak istemiştir. Bu amaçla batıdan ücretli askerler istemiştir, fakat bu daha korkunç tehditlerle karşılaşmasına neden olmuştu (Demirkent 2000, 141) Bizans ile Haçlılar arasındaki çekişmeler yoğunlaşarak artmıştır. Çekişmeler rağmen birliktelik tek düşman karşısında kaçınılmaz olmuştur. Bu tek düşmanda Müslüman Türklerdir ve diğer İslam topluluklarıdır.

Batının çeşitli yollarla öğrendiği ve nimetlerin bol olduğunu düşündüğü doğuyu işgal etme düşünceleri Clermont konsilinde ortaya atılmıştır. İsa Peygamber'in, mezarının kurtarılması için Papa Urbanus II, Clermont Konsili sonrası çağrı yapınca (1095), kaybedecek bir şeyleri olmayan maceraperest ve dindar halk, yeni topraklar elde etmek isteyen feodal krallar, hemen çağrıya olumlu karşılık vermişlerdir (Şeşen 1987, 28). Yokluğun ve cehaletin pençesindeki halk tereddütsüz, sefere katılmışlardır.

Haçlı birlikleri Anadolu'yu boydan boya geçmiş ve Akdeniz kıyılarına ulaşmıştır. Bizans, Doğu Akdeniz'de egemenliğini kaybetme endişesi ile gemilerini göndermiştir. Anadolu'nun güney kıyılarını, Kuzey Suriye'deki kentleri ve Kıbrıs adasını imparatorluk egemenliğinde tutmayı amaçlamıştır (Demirkent 2007, 223). Ancak, süreç hiçte istedikleri gibi olmamıştır.

Latin önderi Tankred, Ermeni ve Bizanslıların yardımı ile 1097 tarihinde Tarsus'u almıştır (Runciman 2008, 152). Bölgenin Franklar tarafından alınmış olması Ermeni Krallığının kuruluşunu hazırlamıştır¹. İpek,

¹ Kilikya Ermeni Krallığı kurulmuştur. Çukurova'ya zorunlu olarak gelen Ermeniler Kıbrıs'ta var olan Lüzinyan Ermeni Krallığı ile sürekli ilişki içerisinde dirler.

makalesin de, Ermenilerin Kilikya'da kalıcı olmalarının nedenlerinin, hem Birinci Haçlı seferinin hem de Türkiye Selçuklularının 1107'deki fetret devrinin etkisinin olduğunu belirtmiştir (İpek 2015, 8). Türklerin kaybettikleri görülse de, Bizanslılar da kaybetmişlerdir.

Norman lideri I. Bohemond 1098 yılında Antakya'yı çeşitli hilelerle ele geçirmiştir. Papa'nın doğu temsilcisi Daimbert'in 1100 tarihinde Kudüs'te I. Bohemond'u Antakya Prinkepsi olarak ataması ile burada prenslik kurulmuştur (Bahadır 2011, 91) (Roux 2007, 223). Antakya Emiri Yağısıyan, Hristiyan unsurlara önce hoşgörülü davranırken, Haçlı hareketi başladığı sıralarda hoşgöründen vazgeçip çeşitli takibatlar, sürmeler, hapse atmalar yaptığından Haçlılar geldiğinde Ermeniler tarafından kendisi başı kesilmek suretiyle öldürülmüş, Türklerden birçoğu katledilmiştir (İbnü'-Esir 1989, 230) (Runcıman 2008, 179-180). Olağan olmayan ortamlarda baskıcı davranmak zorunda kalan hükümdarların çok ta doğru davranış sergilemedikleri Yağısıyan'ın akıbeti ile görülmektedir. Bir başka durum İslam dünyasındaki mezhep ayrılıklarının nasıl sonuçlar verdiğidir. Şeşen eserinde, Fatımi veziri Afdal'ın Selçuklulara karşı işbirliği teklifi ve Ermenilerin yardımının etkilerinden bahsetmiştir (Şeşen 1987, 30). Mezhep ayrılığı ile küresel güçlerle işbirliği yapma düşüncesinin güzel örneğidir. Usta, ilk Müslüman-Haçlı ittifak girişiminin, Fatımilerin Selçuklu egemenliğini kabullenmemesinden kaynaklandığını belirtmiştir (Usta 2008, 63-64) İbn Kalanisi, Antakya'nın düşmesinin nedenlerinden birinin silah zanaatkârlarının Franklarla anlaşmalarının etkili olduğunu, bunun da nedeninin Yağısıyan'ın baskıcı tavrının rol oynadığını belirtmiştir (Kalanisi 2015, 3). Kalanisi, Yağısıyan'ın ölümünü ise attan düşerek gerçekleştiğini ifade etmiştir (Kalanisi 2015, 5). Attan düştükten sonra Ermeniler onu tanımış ve öldürmüşlerdir (Usta 2008, 56). Antakya'nın düşmesinde Yağısıyan'a olan kinin olduğu da ihmal edilmeyecek bir gerçektir.

Doğu Akdeniz'de, Kıbrıs'ı üs olarak kullanan İngilizler, Cenovalılar ikmal malzemelerini Antakya kuşatması esnasında Haçlılara ulaştırmışlardır (Demirkent 2007, 224) (Runcıman 2008, 175 dñn:19). Hristiyan dünyanın bazen mezhep ayrılıklarını geçici de olsa ortadan kaldırdıklarına örnektir.

Azimi Tarihi, Antakya'nın Franklara teslim edilmesinde Ermeni dönmesi Zerrad Firuz'un etkisinden bahsetmiştir (Azimî 1988, 31) (Âbü'l-Farac 1999, 39) (Runcıman 2008, 177-178) Bohemond, Antakya'dan sonra

bütün Suriye'yi almak için Lazkiye'ye yönelmiştir. İkmal, iâşe ve takviyeyi de Kıbrıs'tan sağlamıştır (Runcıman 2008, 232). Bohemond'un, Antakya'da egemenliğini rahat gerçekleştirmesinin en önemli nedenlerinden biri de burada bulunan bütün Hristiyan unsurların (Ermeni, Süryani, Yakubi, Nasturi, Rum) birbirlerine olan güvensizlikleri olmuştur. Bizans'ta bölge hâkimiyetini kaybetmemek ve Bohemond'u saf dışı bırakmak düşüncesi ile Kıbrıs ve Lazkiye'de konuşlanmış ve halkı yanında tutabilmek için onların birçok isteklerini yerine getirmiştir (Runcıman 2008, II, 8).

Antakya'nın haçlı lideri Bohemond'un kontrolünde olduğu bu tarihlerde, Musul Emiri Kürboğa, Antakya'yı geri almak için kuşatmıştı. Ancak, Müslüman emirlerin ihaneti ve askerlerinin bazılarının kaçmaları üzerine başarı elde edememişlerdir (Runcıman 2008, 189). Usta, makalesinde, Kürboğa'ya Müslüman emirlerin yardım etmemelerinin sonraki süreçte kendi durumlarını zora soktuğundan bahsetmiştir (Usta, Artuklular 2002, 359)

Kürboğa'nın başarısız girişiminden sonra Kıbrıs valisi, Lazkiye'ye saldırmış ve buranın kontrolü Bohemond'a verilmiştir (Runcıman 2008, 196). Antakya'dan güneye doğru Raymond önderliğinde gerçekleşen, kıyı şeridini izleyerek önce Lazkiye'ye varıp tamamen egemen olmak ve Antakya ile Lazkiye'nin bağlantısını sağlamlaştırmak, Kudüs'e gidişi kolaylaştırmak içinde Kıbrıs'tan da ikmal malzemeleri temin edilmiştir.

Bohemond, kadim düşman (Şahin 2015, 44) olarak gördüğü Bizans'a hiç güvenmemiştir. Bizans temsilcisi Tatikios'u huzuruna çağırıp, Bizans'ın Türklere yardım ettiklerini kendisine söylemiştir. Tatikios'ta korkuya kapılmış ve Süveydiye'ye gideceğini söyleyip Antakya'dan ayrılmış ancak Kıbrıs'a gitmiştir (Demirkent 2003, 108) (Runcıman 2008, 172).

Bu çekişmenin Kiliseler arasında olduğu da zaman içerisinde daha bariz bir şekilde kendini göstermiştir. Birbirlerini heretik (sapkın) olarak ilan etmiş olan Hristiyanlığın iki önemli mezhep mensupları aynı ideal için yola çıkmış olsalar bile Katolik kiliselerin çoğalmasında haçlı seferlerinin bir başka yüzünü ortaya koymuştur. Haçlılar arasında var olan çekişmeler bu olay üzerine daha da kızışmıştır. Ancak hedef Müslümanlar olduğundan çok fazla sorun oluşturmamıştır.

I. Haçlı seferi ile haçlılar doğuda bazı önemli kentleri (Urfa, Halep, Kudüs vb) ele geçirmişlerdir. Bu durum Doğu Akdeniz ticaretinin Bizans ve

Müslümanların ellerinden kolonizatör deniz güçlerinin eline geçtiğini göstermektedir. Haçlıların XI. yüzyılda Antakya, Trablus, Urfa ve Kudüs'te birer kontluk kurmaları, bölgenin iktisâdî ve sosyal hayatını olumsuz yönde etkilemiştir. Bölgeyi ele geçirdikten sonra Venedikliler, Cenevizliler ve Pisalıların bölgedeki limanlar ve şehirlerde pazarları paylaştıkları görülmektedir. Kıbrıs açısından duruma baktığımızda bütün haçlı seferleri esnasında haçlıların bir nevi can simidi olan ada III. Haçlı Seferinden sonra Haçlı egemenliğine girmiş ve 4 asır boyunca haçlılar tarafından yönetilmiştir. XVI. Yüzyılda Venediklilerin eline geçmiş olan ada, 1571 tarihinde Osmanlı Türkleri tarafından fethedilmiştir.

Sonuç

Avrupa'da dinî taassubun altında gizlenen siyasi, sosyal ve ekonomik gerekçelerle başlatılan Haçlı seferleri, dünya tarihinin en uzun soluklu mücadelelerinden birisine sahne olmuştur. Haçlılar açısından başarıyla sonuçlanan I. Haçlı seferi ile Ortadoğu'ya yerleşen Haçlıların bu başarılarında, Kıbrıs jeopolitiğinin önemli rol oynadığı tarihi kaynaklarda ifade edilmektedir.

Tarih boyunca birçok medeniyetin istilasına uğrayan Kıbrıs adası, bölgeye hâkim olmak isteyen Haçlılar tarafından da jeopolitik özelliğinden dolayı ele geçirilmek istenmiştir. Haçlılar Kıbrıs adası vasıtasıyla Ortadoğu'da yapacakları işgallere lojistik destek sağlamayı hedeflemişlerdir.

Şüphesiz Doğu Akdeniz ve Kıbrıs adasının askeri önemini ekonomik ve siyasi unsurlarla birlikte değerlendirmek gerekmektedir. Özellikle, İpek Yolu ve Baharat Yolu'nun ilk duraklarından olan Kıbrıs bölgede hâkimiyet kurmak isteyen devletlerin her zaman ilgisini çekmiştir. Bu ticari kazancın nimetlerinden istifade etmek isteyen devletler bu bölgenin güvenliğini sağlamak amacıyla Kıbrıs'ı ele geçirmeyi ve burada askeri birlikler bulundurmaya da hedeflemişlerdir.

Çağlar boyunca istilacı devletlerin hedefi olan Kıbrıs, Emevi-Bizans, Abbasi-Bizans, Türk-Bizans ve Haçlı çatışmalarının merkezinde yer almıştır. İslâm tarihi içinde Halife Osman ile başlayan bu süreç I. Haçlı seferi esnasında en doruk noktaya çıkmıştır. Stratejik bir konumda olan ada, bu özelliğini Tarsus, Antakya ve Lazkiye liman kentlerine ekonomik, siyasi ve askeri alandaki katkılarıyla ortaya koymuştur. Şöyle ki; 1098'de I. Haçlı

Seferi orduları Antakya önünde açlıktan perişan durumdayken, Kıbrıs'tan gönderilen yiyecekler sayesinde bu sıkıntılarını bertaraf etmişlerdir.

Trablus ve havalisine hâkim olan Haçlılar da Kıbrıs'tan ihtiyaç duydukları ikmal malzemeleri yanında Bizans Devleti'nden askeri yardım da almışlardır. Bu sayede Kıbrıs, hem Anadolu kıyı şeridindeki hem de Suriye sahillerindeki kentlerin imar edilmesine de katkıda bulunmuştur. Bizans, buradan yapı malzemeleri ve taşçı ustaları getirterek, kentlerinin mamur hale gelmesine zemin hazırlamıştır. Bizans'ın Kıbrıs'taki bu faaliyetlerinin bir hedefi de devletinden kopma ihtimali olan kentleri elinde tutmaktır. Bizans Devleti Kıbrıs adasının kendisine sağlamış olduğu askeri, siyasi, ekonomik avantajlarını sürekli hale getirmeyi hedeflemiştir. Bu gaye üzere bölgenin güvenliğini sağlamak için özel bir gayret göstermiştir.

Hristiyan âlemi için hedef İslâm dünyası olduğunda, hem Haçlıların hem de Haçlılar ile Bizanslılar arasındaki ilişkilerin, çıkarlar üzerine kurulduğu görülmektedir.

1099'da Kudüs'ün zaptından itibaren Yakın Doğu'da bulunan Haçlılar ile Kıbrıs adasındaki idare arasındaki ilişkiler, hep dostane olarak sürdürülmüştür.

Hristiyan medeniyetinin ortak bir parçası olması münasebetiyle ortaya çıkan siyasi beklentiler, ekonomik çıkarlar, dini hedefler bu ilişkiyi devama zorunlu kılmaktadır.

Kıbrıs, coğrafi konumu gereği istila, göç, transit geçiş, iktisadi faaliyet ve dini hareketlerin merkezi durumundadır. Doğu Akdeniz havzasındaki egemenlik, artık I. Haçlı seferinin bir sonucu olarak Bizans ve Fatımilerden çıkmış ve özellikle İtalyan kent devletleri olan Pisa, Cenova ve Venedik donanmalarının kontrolüne girmiştir. Kıbrıs, daha sonraki Haçlı seferlerinde de aynı özelliğini muhafaza etmiştir. Kıbrıs, bazen can güvenliği için sığınılan bir kale, bazen de içinde bulunduğu havzanın birçok ihtiyacının karşılandığı ada olma özelliğini günümüze kadar sürdürmüştür.

Kaynakça

Kitap

- Âbü'l-Farac, (1999) Gregory. *Abu'l-Farac Tarihi*. Çeviren ömer Rıza Doğrul. Cilt I. 2 cilt. Ankara: TTK.
- Aksarayî, (2000) Kerimüddin Mahmud-i. *Müsameretü'l-Ahbâr*. Ankara: TTK.
- Azimî. (1988) *Azimi Tarihi*. Çeviren Ali Sevim. Ankara: TTK.
- Buharî. (Tarihsiz) «Kütüb-i Sitte.» Cilt 4-7. Düzenleyen İbrahim Canan. İstanbul: Akçağ.
- Demirkent, Işın, ,(2007) *Haçlı Seferleri Tarihi (Makaleler-Bildiriler-İncelemeler)*. İstanbul: Dünya Kitapları.
- Ekinci, Abdullah. (2006) *Ortaçağ'da Urfa*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- el.-Belazûri. (2002) *Fütûhu'l-Büldân*. Çeviren Mustafa Fayda. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Haldun, İbn. (1989) *Mukaddime*. Çeviren Zakir Kadiri Ugan. İstanbul: MEB.
- Hazm, İbn. (2004) *Cevamiu's-Sire*. İstanbul: Çıra.
- İbnü'l-Esir. (1989) *El Kâmil Fi't-Tarih*. Düzenleyen Mertol Tulum. Çeviren Ahmet Ağırakça. Cilt 3. 10 cilt. İstanbul: Bahar.
- Kalanisi, İbn. (2015) *Şam Tarihine Zeyl (I. ve II. Haçlı Seferleri Dönemi)*. Çeviren Onur Özatağ. İstanbul: T. İş Bankası.
- Kesir, İbn. (2000) *el Bıdaye Ve'n -Nihaye*. Çeviren Mehmet Keskin. Cilt 6. İstanbul: Çağrı.
- Minorsky, V., dü. *Hudûdü'l-Âlem Mine'l Meşrik İle'l-Magrib*. Çeviren Abdullah Duman-Murat Ağarı. İstanbul: Kitabevi, 2008.
- Mukaddesi, Muhammed b. Ahmed el-. (2015) *Ahsenü't-Takâsim (İslam Coğrafyası)*. Çeviren D. Ahsen Batur. İstanbul: Selenge.
- Ocak, Ahmet. (2002) *Selçukluların Dini Siyaset (1040-1092)*. İstanbul: TATAV.
- Ostrogorsky, Georg. (1995) *Bizans Devleti Tarihi*. Çeviren Fikret Işıltan. Ankara: TTK.
- Roux, Jean Paul. (2007) *Türklerin Tarihi*. Çeviren Aykut Kazancıgil-Lale Arslan-Özcan. İstanbul: Kabcacı.
- Runciman, Steven. (2008) *Haçlı Seferleri Tarihi*. Çeviren Fikret Işıltan. Cilt 1. 3 cilt. Ankara: TTK.
- Şeşen, Ramazan. (1987) *Selahattin eyyubi ve Devlet*. İstanbul: Çağ.
- Usta, Aydın. (2008) *Çıkarların Gölgesinde Haçlı Seferleri*. İstanbul: Yeditepe.
- Yakubi. (2002) *Ülkeler Kitabı*. Çeviren Murat Ağarı. İstanbul: Ayışığı.
- Zehebi, İmam. (Tarihsiz) *Tarihu'l-İslâm*. Çeviren Muzaffer Can. Cilt 6. İstanbul: Cantaş.
- Makale**
- Bahadır, Gürhan. (2014) «II. Bohemund döneminde Antakya Haçlı Prensliği (M.S. 1126-1130).» *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi* 33, no. 56: 89-110.
- Bahadır, Gürhan. (2011)«Ortaçağ Anadolu'sunda Türk-İslâm Medeniyetinin oluşması (636-1100).» *M. Kemal Üniv. Sosyal Bilimler* 8, no. 16: 113-126.
- Demirkent, Işın. (2000)«1082-1302 Yılları Aarsında Bizans-Venedik İlişkilerine Kısa Bir Bakış.» *İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Tarih*, no. 36: 137-154.
- Demirkent, Işın. (2003) «Tatikios (Türk Asıllı Bir Bizans Komutanı).» *Belleten* LXVII, no. 248: 93-110.
- Gökhan, İlyas. (2013)«Harun reşid ve Oğulları Döneminde Tarsus (786-842).» *KM. Sütçü İmam Üniv. Sosyal Bilimler* 10, no. 2: 195-214.
- Kırpık, Güray. «Haçlılar ve İpek Yolu .» *Bilgi*, no. 61 (2012): 173-200.
- Tamcelik, Soylop. (2011)«Jeopolitik Teoriler Açısından Kıbrıs'ın Önemi.» *Center For Turkish Studies Portland State University* 3, no. 1: 2-32.

Usta, Aydın. (2002) «Artuklular ve Haçlılar.» *İ. Ün. Edebiyat Fak. Tarih (İsmet Miroğlu Hatıra Sayısı)*,: 357-374.

Yıldırım, Münir. (2013)«Kıbrıs maruni Topluluğu.» *Çukurova Ün. İlahiyat Fak.* 13, no. 1: 1-21.

Kitap Bölümü

Gürsoy, Cevat Rüştü. (2002) «Kıbrıs.» *İA.* Cilt 25. Ankara: TDV,. 370-371.

Kandemir, M. Yaşar. (2012) «Ümmü Haram.» *İA.* Cilt 42. Ankara: TDV,. 321-322.

Usta, Aydın. (2002) *Artuklular.* Cilt 6, *Türkler* içinde. Ankara: Yeni Türkiye, 471 -483.

Yiğit, İsmail. (2007) «Osman.» *İA.* Cilt 33. İstanbul: TDV. 438-443.

Elektronik Erişim

İpek, Ali. (2015) *Malazgirt Zaferiyle Kilikya Ermeni Prensliklerine Açılan Yol.* (12 5, 2015 tarihinde erişilmiştir).

<http://haypedia.com/makale/Osmanl%C4%B1%20Tarihi/682f4811-e9cd-40ad-b266-e75e430abdf5.pdf>

Şahin, Seyhun. (2015) *Norman İstiasının I. Haçlı Seferine Yansımaları.* (17 08, 2015 tarihinde erişilmiştir).

http://cahij.com/Makaleler/1914300951_42-52%20Yrd.Do%C3%A7.Dr.%20Seyhun%20%C5%9Eahin.pdf

